

Стефан Здравинац

ПИШИ КАО ШТО (ПРАВИЛНО) ГОВОРИШ

(О ортографским начелима у *Руководствима*
С. Вујановског и А. Мразовића)

Уџбеници С. Вујановског и А. Мразовића деценијама су служили као основна литература приликом наставе језика у реформисаним српским школама на тлу Хабзбуршке монархије. Упркос томе, ови уџбеници, чини се, остају до данас недовољно истражени. Радом се, на примеру ортографских правила која се у њима налазе, жели указати на значај ових уџбеника за српску граматографију с краја XVIII и из прве половине XIX века. Правописна правила С. Вујановског и А. Мразовића се, пре свега, сагледавају у односу према Вуковом начелу „пиши као што говориш”. Поред тога, скреће се пажња и на друге карактеристике које граматике и правописни приручници ових аутора деле са потоњим језикословним делима.

Кључне речи: С. Вујановски, А. Мразовић, Ј. И. Фелбигер, терезијанска реформа школства, *Руководство к славенској граматичкој*, правопис.

Textbooks by S. Vujanovski and A. Mrazović served as foundational literature for language teaching in Serbian reformed schools within the Habsburg Monarchy for decades. Despite their long-standing use, these textbooks appear to remain unresearched. This paper aims to highlight their significance for subsequent Serbian grammar books from the late 18th century and the first half of the 19th century, focusing on their orthographic rules. Orthographic rules of S. Vujanovski and A. Mrazović are, above all, analyzed in relation to Vuk's principle “write as you speak”. Additionally, the paper draws attention to other characteristics that these grammars and orthographic manuals share with later linguistic works.

Key words: S. Vujanovski, A. Mrazović, J. I. Felbiger, Theresian educational reforms, *Rukovodstvo k slavenstjef grammatice*, orthography.

0. Истраживачи Вуковога дела су пре безмало четрдесет година, желећи да укажу на то да је тема подробно истражена, с правом поставили питање има ли се шта ново рећи о познатом начелу Вука Ст. Караџића „пиши као што говориш” (ОКУКА 1988: 119). Међутим, чини се да историја рецепције фонолошког начела¹ у српским правописним расправама ипак није потпуно расветљена. О томе од кога је Вук преузео начело чијим се творцем сматра Јохан Кристоф Аделунг постоје различита мишљења.² Сви се, углавном, слажу да преузимање није извршено директно из немачког оригинала. Вук, по свој прилици, приликом састављања *Писменице* у рукама није имао Аделунгову граматику (Симић 1988: 188). П. Ивић сматра да се то одвијало линијом Аделунг (1782) – Копитар (1808) – Мркаљ (1810) – Соларић (1812) – Караџић (1814) (Ивић 1998: 180). У рецентнијим истраживањима скренута је пажња на

¹ О правописним принципима у: Subotić et al. 2012: 18–26.

² Може се срести и мишљење да се поменуто начело први пут појављује у Загребу 1745. године, дакле пре Аделунга (ЈЕМВРИН 1997: 179; ЈЕМВРИН 2012: 93, напомена бр. 15); у рецентнијој литератури и раније (ЛЕТИСА 2022). В. и Поповић 1987: 74; Станишић 2023: 129; 2024: 10.

то да се у Соларићевом *Кључићу* из 1804. године, дакле пре Мркаља и Копитара, може наћи на Аделунгово начело (Бјелаковић 2020: 60).

0.1. Занимљиво је приметити да се у свим језикословним *Руководствима* С. Вујановског и А. Мразовића, у деловима посвећеним „ортографији или правописанију”, налази раздео са насловом који најављује проблематику писања „неопходних и излишних слова” (уп. Вујановски 1779: 19г–19v; Мразовић 1792: 45; Вујановски 1793: 33; Мразовић 1794: 31). Табеларно приказано, ортографска правила која се тамо могу прочитати изгледају овако:

С. Вујановски <i>Руководство к славенѣијѣ ꙗрамаѣициѣ</i> (1779) ¹	А. Мразовић <i>Руководство к славенскому ꙗравочѣиенију и ꙗравойѣиѣицију</i> (1792)
1. Оныѣ буквы въ писанѣи да не изоставляються, ꙗже въ правилномъ вѣщанѣи чютьсѣ.	1. Ни единое писма изоставити подобаетъ, еже въ правилномъ произношенѣи слышитсѣ.
2. Ни единое писма иматъ въ реченѣихъ писатисѣ, еже по правиломъ изрещисѣ не можетъ.	2. Ни единое писма додати подобаетъ, еже въ правилномъ произношенѣи слышитсѣ.

Вујановски и Мразовић, дакле, предлажу да оне гласове који се у правилном говору чују не треба у писању изостављати, односно да их не треба писати ако се не чују. Питање које се природно намеће јесте да ли Вујановски и Мразовић читаоцу овим заправо налажу: „пиши као што (правилно) говориш”? Значају овог питања доприноси чињеница да су горенаведена начела преузета од великог броја аутора² потоњих граматика:

М. Видаковић, <i>Грамаѣика серѣска</i> (1838: 42)	Ј. Поповић, <i>Срѣска ꙗрамаѣика или ꙗисменица</i> (1843: 151–152)	И. Захаријевић, <i>Срѣска ꙗрамаѣика</i> (1847: 101)	П. Нинковић, <i>Грађа за срѣску ꙗрамаѣику</i> (1848: 10)	В. Вујић, <i>Срѣска ꙗрамаѣика</i> (1856: 239)
Ни едно писмо изоставити не треба, кое се у правилном произношенѣи чуе.	Ни едно писме не треба изоставити, кое се у правилномъ изговараючуе.	Главнo сѣ правилo правописања: Речи треба онако писати, као што се правилно и изговараю.	Писме, кое се (ма и слабо) у изговору чуе, ако само корену рѣчи принадежи, не треба изостављати.	Главнo правило писања састои се у томе: речи треба онако писати, као што се оне уобште добро и правилно изговараю.
Ни едно писмо додати не треба, кое се у правилномъ произношенѣи не чуе. ³	Ни едно писме не треба додати, кое се у правилномъ изговору не чуе.			

¹ *Руководство к славенѣијѣ ꙗрамаѣициѣ* С. Вујановског нам је, нажалост, доступно само као препис Василија Крстића. Више о томе у Грбић 2018: 30–38. О међусобним везама *Руководства* С. Вујановског и А. Мразовића в. Гавриловић 1974: 51; Грбић 2018: 31, напомена бр. 2.

² Могуће је да се наведена правила могу наћи и у другим приручницима, односно граматицама. Овим се не жели навести коначан списак дела у којима се ова правила могу срести.

³ Још Магарашевић (1890: 13) указује на то да се Видаковић у великој мери служио Мразовићевом граматиком.

У овом раду ћемо покушати да одговоримо на питање могу ли се правила која читамо у делима С. Вујановског и А. Мразовића довести у везу са правописним начелом Вука Ст. Караџића „пиши као што говориш”.

1. О језикословним делима С. Вујановског и А. Мразовића писано је у више наврата (на пример: ОБИЖАЕВА 2003; ОБИЖАЕВА 2008; ХРУЩЕВА 2003; 2005; ИВАНОВА 2019).⁴ Давно је прихваћено мишљење да је Мразовић своју граматику саставио угледајући се на *Грамаиџику* М. Смотричког. Анализа терминологије коју је Мразовић у свом *Руководствѣ* користио је то убедљиво доказала (КАРАДЖА 1984: 88–91).⁵ Значајну новину, међутим, унео је Х. Кајперт (1991; 1992), који је на основу карактеристичне, петоделне поделе грађе у граматикама и готово дословним преводима дефиниција тврдио да је узор за састављање Мразовићевог *Руководствѣ* био и Фелбигеров уџбеник *Verbesserte Anleitung zur deutschen Sprachlehre*.⁶

1.1. Сва језикословна *Руководствѣ* Вујановског и Мразовића имају исту структуру, с тим што у граматикама, за разлику од правописних приручника, након „Ортоепије”, „Прозодије” и „Ортографије” следе делови посвећени „Етимологији” и „Синтакси”. Што се одељка посвећеном „Ортоепији” тиче, занимљиво је приметити да постоје разлике у инвентару графема код Вујановског и Мразовића. Мразовић (1792: 7), наиме, наводи како „Славенскій языкъ имѣтъ четыредесать и двѣ бѣквы”, док Вујановски (1793: 4) набраја само четрдесет графема, изостављајући графему <а> и објашњавајући како графему <ѡ> није укључио у попис слова „зане оно естъ паче слогъ, нежели писмѣ”. Притом, Мразовић на истом месту додаје да Срби употребљавају и графеме <ѣ> и <ѡ>,⁷ које се срећу у Венцловићевом *Буквару* из 1717. године, али не и у Прокоповичевом рускословенском буквару (МИЛАНОВИЋ 2010: 84).⁸

⁴ Више о Мразовићевом утицају на бугарске језикословце у: ВЪЛЧЕВ 2007.

⁵ Поједине термиолошке разлике у односу на Смотричког могу се објаснити ослањањем С. Вујановског и А. Мразовића на *Грамаиџику славенску* Т. Максимова, што ће тек касније бити примећено (КЕЈПЕРТ 2001: 380). С тим у вези, између осталог, треба приметити да се термин *ѣисменица*, први пут потврђен 1810. године (МАЦАНОВИЋ 2017: 510–511, напомена бр. 25; МАЦАНОВИЋ 2018: 40–41), може наћи у облику *ѣисменословіе* управо код Вујановског (1779: 6r), што се опет може довести у везу са граматиком Т. Максимова, који први део своје граматике насловљава „Ѧ грамматицѣ или писманицѣ” (МАКСИМОВ 1723: 1). То потврђује и Мушицки (1802: 8), који истим термином упућује на поменути граматику Максимова. Овим увиђамо да је термин *ѣисменица*, који ће касније Вук одабрати за наслов свог дела, присутан дуже него што се досад тврдило.

⁶ Колико нам је познато, ово мишљење је у домаћој литератури помињано само узгредно (МАЦАНОВИЋ 2018: 22, напомена бр. 15; ОКУКА 2020: 11, 294, 303).

⁷ Ова информација ће се у потоњим издањима и правописног приручника и граматике изостављати, док је Вујановски уопште не помиње.

⁸ Лука Милованов бележи графему <ѡ> у свом графемском инвентару (МИЛАНОВИЋ 2013: 191), док је Сава Мркаљ изоставља. Премда је тешко утврдити да ли је Мркаљу била позната ова графема (МИЛАНОВИЋ 2012: 219), треба приметити да ову графему бележи Мразовић, а Мркаљ је за Мразовићева дела засигурно знао јер се у *Салу дебелѡја јера* осврће на Мразовићеву „Писменицу” (Мркаљ 1810: 10, напомена). Поред тога, могуће је уочити и сличности између дефиниција из *Руководствѣ*а С. Вујановског (1779: 10v; 1793: 10), А. Мразовића (1792: 11; 1794: 6) и оних код Мркаља и Милованова, где се језичке јединице такође доводе у везу са мишљењем (МИЛАНОВИЋ 2013: 189). Уп. нпр. и дефиницију „слога” код ових аутора.

Даље, према Мразовићевим речима (1792: 21), у деловима намењеним „Прозодији” се не предлажу правила „к совершењеј просодији”, већ само она која су неопходна за правилно читање, те је стога „Прозодији” посвећено свега четири странице. „Ортографија”, поред правописних правила, доноси и својеврсни правописни речник. Што се делова граматика тиче, „Етимологији” би у данашњем смислу одговарала морфологија језика и творба речи (Мацановић 2018: 50), док се на самом концу уџбеника налази синтакса.⁹

2. Пре него што се вратимо питању постављеном на почетку, важно је указати на неколико чињеница. Начело „пиши као што говориш”, које се понекад назива и „Аделунговим принципом” јер је постало најраспрострањеније у облику који се може наћи у делима познатог немачког филолога Ј. К. Аделунга, заправо и није (само) његово. Наведени ортографски принцип, у својим различитим формулацијама, да се пратити још од Квинтилијана¹⁰ (MÜLLER 1990: 17).¹¹ Расправе које се могу довести у везу с питањем усклађивања говора и писма се од 16. века јављају све чешће. В. Икелзамер, на пример, указује на то да раскорак између говора и писма отежава наставу почетног читања и писања (MÜLLER 1990: 25–26). Слично пише А. Олеријус 1630. године и сматра да треба писати онако како се говори (MÜLLER 1990: 28),¹² док ће Шотел захтевати изостављање сувишних слова, чиме практично постулира „један према један” однос између графеме и фонеме (HUNDT 2000: 44, 197–198).

У XVIII веку постоји читав низ граматичара који су се бавили овим питањем. Особито важни претходници Ј. К. Аделунга на плану ортографске реформе немачког језика били су Хијеронимус Фрејер и Јохан Кристоф Готшед. Већ Фрејер оцртава оквире у којима ће се водити осамнаестовековне ортографске расправе – у њима ће питање односа графеме и фонеме свакако заузимати веома важно место (NERIUS 1984: 166). Х. Фрејер, као и Аделунг касније, сматра да се треба писати онако како се говори (FREYER 1722: 3).¹³ Из тог разлога је за њега недопустиво додавати слова која се не изговарају или изостављати она која се изговарају (HEINLE 1982: 120), те за то прописује правила (FREYER 1722: 10–11). Штавише, готово сва начела која заговара Аделунг, могу се наћи већ код Фрејера (NERIUS 1984: 170; уп. и HEINLE 1982: 139). Након Фрејера, за правилан изговор као критеријум и писање неопходних и изостављање излишних слова заузима се и Готшед (MÜLLER 1990: 38–39; WIESINGER 2014: 419). Готшед објављује своју граматику у Лајпцигу 1748. године и у њој наводи да сваки слог треба писати оним словима која се у добром изговору чују (GOTTSCHED 1748: 38).¹⁴ У значајне реформаторе немачког

⁹ Више о Мразовићевој синтакси у: Матић 2019: 516–517.

¹⁰ „[...] *sic scribendum quidque iudico, quomodo sonat*” (према MÜLLER 1990: 17).

¹¹ Ова чињеница је била позната и самоме Вуку (в. КАРАЋИЋ 1818: XXXII, напомена).

¹² „[...] *dass man schreibe, wie man geredet*” (према MÜLLER 1990: 28).

¹³ „[...] *man solle so schreiben, als man redet*” (FREYER 1722: 3).

¹⁴ Исте године се у Санкт Петербургу појављује трактат Василија Кириловича Тредијаковског који је у овом контексту веома занимљив (ТРЕДИАКОВСКИЙ 1748). Аутор се, између осталог на основу већ наведених Квинтилијанових речи (у преводу Тредијаковског (1748: 190; 276–277): „так писать надлежитъ, какъ звонъ требуетъ”) залаже за следеће постулате: „1) Каждый знак алфавита должен обладать своим собственным, ему одному принадлежащим значением, которым он должен отличаться от всех других знаков; 2) В алфавите не должно быть лишним

правописа свакако треба убројати и Фридриха Готлиба Клопштока који ће посредством Валентина Поповича утицати на Јернеја Копитара¹⁵ (LENCEK 1968: 1052–1053).¹⁶ Са појавом Аделунгове граматике, све дотадашње граматике других аутора постају сувишне захваљујући његовој способности да сумира основне поставке својих претходника (RÖSSLER 1997: 87).¹⁷

3. Неколико година пре појављивања Аделунгове граматике, на позив царице, у Беч долази опат Фелбигер како би реформисао школство у Хабзбуршкој монархији по угледу на нови пруски школски систем. Фелбигер најпре саставља *Allgemeine Schulordnung* (1774), план реформе школства за аустријски део, а затим је израђен и *Ratio educationis* (1777), закон који се тицао реформисања школског система у угарском делу Монархије.¹⁸ Потоњим правилником су у школе широм Монархије уведени нови приручници и уџбеници које је осмислио сам Фелбигер. На једнообразност уџбеника се нарочито полагало, те је посебним чланом *Школској устави* прописано из којих књига треба подучавати ученике (HORVAT et al. 2017: 58). Увођењем јединственог школског система и уџбеника покренута су и питања у вези с утврђивањем јединственог наставног језика и правописа (КОСТИЋ 1937: 253; КЕРПЕРТ 1991: 34).

Први уџбеник који је реформом уведен била је граматика немачког језика под насловом *Anleitung zur deutschen Sprachlehre* (1774), касније дорађена и објављена као *Verbesserte Anleitung zur deutschen Sprachlehre* (1779) (NYOMÁRKAY 1999: 128). У земљама Монархије су ова издања коришћена као уџбеници немачког језика, често штампана двојезично, али и као узор при састављању граматика других језика (КОСТИЋ 1937: 257; РТИЋАР 1990: 230; КЕРПЕРТ 1991: 35–39; NYOMÁRKAY 1998: 283).¹⁹ У настојању да уџбеници допру

букв, то есть таких, функции которых дублируются другими знаками; 3) В орфографии не должно быть «связных» букв, то есть таких, которыми обозначается сочетание двух звуков и которые поэтому заменяются сочетанием соответствующих двух знаков, как, например, буквы *џ, џ, џ* (=шч)» (ВИНОКУР 1959: 470).

¹⁵ Поред тога, у Копитаревој преписи са Јозефом Добровским се такође наилази на принцип „пиши као што говориш” (JAGIĆ 1885: 249–251). Копитар пише Добровском 1812. године: „Ewig wahr bleiben die von Ihnen ausgesprochenen Gesetze a) Schreibe wie du sprichst und b) jeder Laut ein eigenes einfaches Zeichen” (JAGIĆ 1885: 251).

¹⁶ Принцип „пиши као што говориш” („Schreib wie du sprichst”) може се наћи и у HEYNATZ 1770: 42.

¹⁷ Аделунг, поред начела „пиши као што говориш”, наводи и друга правила (NERIUS 1984: 170; Симић 1988: 193–194). Уколико се у обзир узму сва правописна правила која наводи Аделунг, Вукова интерпретација начела „пиши као што говориш” се знатно разликује од Аделунгових погледа на ортографију, о чему је већ писано (Симић 1988: 192–194). Занимљиво је, међутим, упоредити остала Аделунгова правила са оним које наводи Е. Јовановић (1851: 343–344) или Д. Тирол (в. Ђукановић 1996: 60–61).

¹⁸ Више о овоме у: КОСТИЋ 1932; КОСТИЋ 1973, 1974; ADLER 1974; НИНКОВИЋ 2011; HORVAT et al. 2017.

¹⁹ Поједини истраживачи сматрају да су дела која настају као нови уџбеници у замаху терезијанске реформе школства „prvi hrvatski pravopisi i po naslovu i po sadržaju i po tome što su imali status službenih pravopisa u današnjem smislu” (РТИЋАР – VAJS 2006: 240, напомена бр. 3; уп. међутим Ивић 1986: 151–153). Бадурина (2012: 83; в. и BADURINA 2017: 290) о овим делима говори као о „(prvim) покушајима правописног нормирања”. Уз то, састављање уџбеника помоћу којих је у реформисаним школама требало реализовати наставу интерпретира се као „primjer tipične standardizacijske prakse koja se odvija »odozgor«, unutar institucionalnog okvira u kojemu

до што већег броја људи, они су продавани веома повољно, док су сиромашни-ма примерци дељени бесплатно. Сматра се да је Фелбигеров уџбеник био најраспрострањенији уџбеник немачког језика у другој половини XVIII века у Аустрији (HAVINGA 2018: 74). Постоје индиције да је уџбеник настао на основу Готшедових граматика (RÖSSLER 1995: 58, 70; RÖSSLER 1997: 71).²⁰

Немачки језик, бар на нивоу почетне наставе, према новом систему није наметнут као наставни језик. Основно образовање се усвајало на матерњем језику сваког појединачног народа. По упутствима из Фелбигерове *Методике*, за делове Хабзбуршке монархије у којима се немачки језик није говорио предвиђено је да се настава немачког језика уведе тек онда када ученици овладају правилима матерњег језика, тако да је учитељима лакше објаснити разлике које у језицима постоје (КОСТИЋ 1937: 255). Овакав захтев је значајан стога што је подстакао убрзано превођење немачких уџбеника на друге језике; више од тога, он је допринео темељнијем изучавању језика народа који су живели на територији Монархије (KEIPERT 1991: 34; ОБИЖАЈЕВА 2008: 115). Из тог разлога настаје читав низ граматика чији су се аутори у писању ослањали на поменуте уџбенике немачког језика.

3.1. Одговорност за реформисање школства у земљама које су насељавали Срби припала је Теодору Јанковићу Миријевском, Стефану Вујановском и Авраму Мразовићу. Као и учитељи из других земаља Хабзбуршке монархије (EDER 2006: 39–40), они су морали да усвоје нову Фелбигерову методiku наставе. У доба када опат Фелбигер стиже у Беч на месту надзорника српских и румунских школа у Банату се налазио Теодор Јанковић Миријевски. Након састављања документа *Allgemeine Schulordnung* 1774. године, од Миријевског је тражено да код Фелбигера, при његовој *Нормалној школи* у Бечу, заврши курс којим би стекао права да сам држи обуку будућим учитељима. После успешно окончаног курса (за шта је добио Фелбигерово признање и награду од саме царице) Миријевски наставља са радом, а затим ће отпутовати у Русију и учествовати у тамошњем реформисању школског система прилагођавајући уџбенике за руске ученике (KEIPERT 1991: 40; уп. и ОБИЖАЈЕВА 2003: 162, напомена бр. 11, као и КОРШУНОВА 2010).²¹ На територији Загребачког

kodifikatorski priručnici nastaju kao rezultat društvene naredžbe” (MIČANOVIĆ 2014: 126; в. и SAMARDŽIJA 2003: 260–261). За стање у другим земљама в. М’ЯСКОВСКИЙ 2007. Р. Симић (1991: 106) објашњава да ипак „[...] у њима [Мразовићевим *Руководствима*; С.3.] није кодификовано право стање у књижевном језику, већ је описан само »виши стил«, црквено-руски језик. Славеносербски је остајао без обраде, као што је био и без одређених структурних и стилских карактеристика” (уп. БЈЕЛАКОВИЋ 2018).

²⁰ Премда, по свој прилици, без утицаја на *Руководства* С. Вујановског и А. Мразовића, али свакако од значаја за рецепцију Аделунговог имена и његових дела међу Србима, деведесетих година XVIII века се уместо дотадашњих Фелбигерових уџбеника појављују дела *Anweisung die deutsche Sprache richtig zu sprechen, zu lesen, und zu schreiben*, као и *Deutsche Sprachlehre zum Gebrauche der deutschen Normal- und Hauptschulen*. У првом од њих је јасно истакнуто да се правопис подучава „по Аделунговим принципима”. Захваљујући њему се по свим школама Хабзбуршке монархије шири Аделунгово име (в. МУШИЦКИ 1802: 9, напомена) као и начело које ће заживети као „Аделунгово” (KEIPERT 1992: 120–121). То значи да српски језикословци неће чекати Копитара да им укаже на Аделунгова правила, већ ће се са њима упознати и пре 1808. године (уп. БЈЕЛАКОВИЋ 2020: 60).

²¹ Након доласка Миријевског у Русију, појавиће се и руска адаптација граматике *Verbesserte Anleitung zur deutschen Sprachlehre* (KEIPERT 1991: 39).

школског округа спровођење измена је поверено Стефану Вујановском. По свршетку Фелбигеровог течаја, Вујановски је обучавао будуће учитеље при школи у Осијеку. Коначно, Аврам Мразовић, трећи полазник Фелбигеровог курса, надгледао је школе у Печујском округу, са седиштем у Сомбору (Нинковић 2011: 13).

Будући да је употреба руских уџбеника (међу којима се налазила и *Грамаџика* М. Смотрицког) законом забрањена, било је неопходно саставити нове уџбенике за реформисане школе по угледу на Фелбигерове (Костић 1937: 260–261). Миријевски је пре одласка у Русију превео и прерадио Фелбигерову *Методику*, која ће под насловом *Ручнаја књига њоџребна маџсџром* постати обавезно штиво свим будућим српским учитељима (Костић 1974: 165). Поред тога, Миријевски је дао на штампу и *Азбучнују дџиџицу* (Михаиловић 1964: 136), учило намењено почетној настави читања и писања које је сасвим слично табелама у уводним деловима свих аустријских издања Фелбигерових буквара (уп. BOYER 1997: 231). Вујановски је 1779. године саставио рукопис граматике и затражио да се штампа као уџбеник (Костић 1937: 262). Граматика, међутим, није штампана јер јој се замерала употреба ћириличног писма, као и то што није представљала граматику народног језика (Костић 1974: 202).²² Мразовић ће такође саставити граматику под насловом *Руководсџво к славенсџјеј грамаџиџије*, која ће бити прештампана више пута, извршити велики утицај на будућа дела језикословног карактера (нпр. Соларићев *Буквар* или Вукову *Писменицу*)²³ и на коју се с похвалом осврнуо и сам Ј. Добровски (Грицкат 1977: 252).

4. Узимајући наведено у обзир, чини се оправданим претпоставити да су при састављању својих *Руководсџава* Вујановски и Мразовић консултовали Фелбигеров уџбеник немачког језика. Штавише, уколико се вратимо на питање писања „неопходних и излишних слова”, уочићемо да се исти одељак може наћи и у Фелбигеровом уџбенику. У четвртном разделу одељка посвећеном правопису, одељку који носи наслов „О неопходним и излишним словима”²⁴ стоји:

1. Не треба изоставити ниједно слово које се у добром изговору чује.
2. Не треба додати ниједно слово које се не изговара или у дуђењу не чује (FELBIGER 1780: 29).

²² М. Костић (1937: 258) пише да је борба између бечке владе и српске јерархије око увођења народног језика и латинице уместо рускословенског језика и ћирилице започета још 1769. године.

²³ Занимљиво би било испитати у којој мери је Мразовићево *Руководсџво* заправо утицало на Соларића. Подела грађе на пет делова коју Кајперт узима као карактеристику коју Мразовићево *Руководсџво* дели са бечким граматикама постоји и у Соларићевом *Входу к Писменици и језикознанију*. Поред тога, уколико се термин *језикознаније* може посматрати као калк према немачком *Sprachforschung* (Маџановић 2018: 44), онда има разлога сматрати да је *пјече-вјегсџво* калк према немачком *Wortforschung*, који се може наћи у Фелбигеровој граматици као четврти део уџбеника. Док код Фелбигера, на пример, читамо: „Die Wortfügung, das ist: die Lehre nicht nur Wörter, sondern auch ganze Reden zusammen zu fügen, und miteinander zu verbinden” (FELBIGER 1780: 2), дефиниција синтаксе код Соларића гласи „Говоросочиненіе учи, не само из рѣчїй словке, но из овых обходе рѣченїа, и цѣла дуга говоренїа сочинявати, и едно с’ другим связывати (Соларић 1831: 16)”. В. и Окука 2020: 303, напомена бр. 159.

²⁴ „Von den nöthigen und überflüssigen Buchstaben” (FELBIGER 1780: 29) [превод наш, С. 3].

Као што је већ наведено, ова правила се срећу код Фрејера, као и код Готшеда, чија дела се могу сматрати узорима Фелбигеровог приручника.

H. Freyer (1722: 10–11)	J. C. Gottsched (1748: 38; 1762 ²⁵)	J. I. Felbiger (1780: 29)	С. Вујановски (1779: 19г–19в)	А. Мразовић (1792: 45)
1. [...] im schreiben kein Buchstab auszulassen sey, der im reden mitgehöret wird.	Man schreibe jede Sylbe mit solchen Buchstaben, die man in der guten Aussprache deutlich höret.	1. Man soll keinen Buchstaben auslassen, den man in der guten Aussprache höret.	1. Оныѧ буквы въ писаніи да не изоставляются, яже въ правилномъ вѣщаніи чыются.	1. Ни единое писма изоставити подобаетъ, еже въ правилномъ произношеніи слышитса.
2. [...] im schreiben kein Buchstab hinzu zu thun sey, der im reden nicht mitgehöret wird.	Man soll keinen Buchstaben weglassen, der in der Aussprache auch gleich nicht gehoeret wird.	2. Man soll keinen Buchstaben anbringen, den man nicht ausspricht, oder in der Verlängerung nicht höret.	2. Ни единое писма иматъ въ реченіяхъ писатисѧ, еже по правилномъ изрещисѧ не можетъ.	2. Ни единое писма додати подобаетъ, еже въ правилномъ произношеніи не слышитса.

И Фрејер и Готшед се, притом, залажу за принцип „пиши као што говориш”, на који касније пледира и Аделунг. Стога се чини разложним ортографска правила из *Руководства* Вујановског и Мразовића довести у везу са фонолошким начелом,²⁶ које на српски правопис, безмало четрдесет година касније, примењује Вук у свом *Српском рјечнику* приликом уазбучавања одредница (Ђукановић 1996: 56).

Кључна разлика, међутим, лежи у питању шта се сматра „правилним изговором”. За Вујановског и Мразовића, који пишу граматике „славенскога” језика,²⁷ то је рускословенски (Младеновић 1989: 65–66) са, разуме се, рускословенским графематским инвентаром и морфонолошким правописом (Суботић 1990).²⁸ Не раскидајући радикално са језичком традицијом као што ће то учинити Вук, они ће настојати да словенске граматике које су биле у употреби адаптирају служећи се метајезиком бечких уџбеника (Обижајева 2008: 96; уп. и Хрушћева 2005: 26). Преузимајући, дакле, ортографска правила из Фелбигерове граматике, они су их искористили за већ постојећи морфонолошки

²⁵ Према MÜLLER 1990: 39.

²⁶ Уп. и VAJS – ZEČEVIĆ 2003: 58–59; BADURINA 2012: 84.

²⁷ Занимљиво је да Кајперт сматра како Мразовићева граматика није граматика само црквенословенског језика већ да је аутор *Руководства* желео да опише и народни језик. Ту тврдњу, између осталог, подупире и чињеницом да у опису граматичког система изостаје дуал, као и тиме да је, према Фелбигеровој *Методистици*, учење страних језика требало олакшати и омогућити познавањем сопственог језика (KEIPERT 1991: 58). Уп. и ОБИЖАЈЕВА 2008: 96, где стоји: „Механизам састављања првих српских граматика *мајерњеј* језика [истицање наше] представља адаптацију словенских граматика од ауторитета уз превод са немачког језика. Њихов језик–денотат можемо сматрати хибридном варијантом црквенословенског језика [...]”. Уп. међутим МАГАРАШЕВИЋ 1890: 12, где налазимо сведочанство да се Мразовићева граматика крајем XIX века доживљавала као „славенска” а не српска.

²⁸ Чак ће, у почетку, и сам Копитар начело „пиши као што говориш”, према речима Љ. Стојановића (1987: 35), интерпретирати више као „етимолошки” него као „фонетски” ортографски принцип, да би тек касније, у сарадњи са Вуком, ово начело реализовао чисто „фонетски”.

правопис рускословенског језика.²⁹ Да се тако схваћена и примењена ортографска правила протежу и на период након Вујановског и Мразовића сведоче горенаведене граматике које преузимају правила из њихових приручника и граматика.

Са друге стране, Вук ће „правилан изговор” видети у простонародном говору. Са избором вернакулара као основе новог књижевног језика и са реформисаном азбуком, правило „пиши као што говориш” ће на српску ортографију бити примењено на потпуно другачији начин – као фонолошки ортографски проседе. Иако полазећи од у суштини истоветног ортографског начела, у резултату можемо говорити о два различита типа ортографије. Стога револуционарним у Вуковом раду и не сматрамо пуко помињање начела „пиши као што говориш”, већ Вуково разумевање овог начела, то јест његово опредељење за простонародни говор и залагање за фонолошки правопис, као и вишедеценијску истрајност у остваривању ових принципа.

ИЗВОРИ

- Видаковић, Милован. *Граматика српска* (1838). <<http://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/3053>> 23.05.2024.
- Вујановски, Стефан. *Руководство к славенској граматичкој* (1779). <<http://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/5952>> 25.03.2024.
- Вујановски, Стефан. *Руководство ко правојазичности и правописности* (1793). <<http://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/228>> 25.03.2024.
- Вујић, Владимир. *Српска граматика за гимназијалну младеж* (1856). <<http://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/3269>> 23.05.2024.
- Захаријевић, Илија. *Српска граматика* (1847). <<http://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/5350>> 23.05.2024.
- Јовановић, Евгеније. *Граматика црквено-славјанског јазика* (1851). <<http://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/2813>> 09.05.2024.
- Караџић, Вук Стефановић. *Српски рјечник, истолкован њемачким и латинским ријечма* (1818). <<http://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/1216>> 03.06.2024.
- Максимов, Федор. *Граматика славјанскаја* (1723) <<https://search.rsl.ru/ru/record/01004092730>> 26.05.2024.
- Магарашевић, Ђорђе. Историјско-критички преглед словено-српске граматике до године 1847. *Лейпциг Матице српске*, 162/1 (1890), 1–29. <<http://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/31/numid:4153>> 06.05.2024.
- Мразовић, Аврам. *Руководство к славенском правописности и правописности* (1792). <<http://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/336>> 25.03.2024.
- Мразовић, Аврам. *Руководство к славенској граматичкој* (1794). <<http://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/821>> 25.03.2024.
- Мркаљ, Сава. *Слово дебелија јера либо азбукойроушес* (1810). <<http://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/4107>> 06.05.2024.
- Мушицки, Лукијан. *Јавноје истийшаније из славено-српској граматичкој* (1802). <<http://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/4110>> 23.05.2024.

²⁹ У периоду од 1726. године употребљава се језик који се, заправо, учи из књига „московске и кијевске печатње”. Упркос томе што је он од почетка србизан, те се често говори само о његовој српској редакцији (Милановић 2010: 83), чињеница је да су се говорници по питањима ортографије и ортоепије у основи управљали или макар настојали да се управљају по његовим правилима. Стога се може рећи да је до Вуковог „пиши као што говориш” актуелан принцип био „говори као што је написано”, као што то истиче Е. Јовановић (1851: 343). Више о начелу „говори као што пишеш” у: MÜLLER 1990: 36 и WIESINGER 2014: 419.

- Нинковић, Петар. *Грађа за српску грамаику* (1848). <<http://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/3273>> 23.05.2024.
- Поповић, Јован. *Српска грамаику или Писменица* (1843). <<http://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/3481>> 23.05.2024.
- Соларић, Павле. Вход к писменици и језикознанију. *Серпскиј лейойис*, 1831, Част прва. Трошхом Матице Серпске. Година VII, Част 24, 13–34; <<http://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/31/numid:1903>> 23.05.2024.
- ТРЕДИАКОВСКИЙ, Василий Кириллович. *Разгвор между чужесгираним человеком и росијским об ориггرافیи сгириној и новој и о всем чго иринадлежит к сг майерију* (1748); <<https://irbis128.kraslib.ru/?id=FT/ShowFT&sid=5a05604ced782459417f1f3db6d0aad2&viewerType=GUNBK&query=>>> 03.07.2024.

*

- FELBIGER, Johann Ignaz. *Verbesserte Anleitung zur deutschen Sprachlehre* (1780). <<http://www.deutsche-digitale-bibliothek.de/item/7LHTH25K2P57FDIYSTHQBHETUDJZSGW>> 10.05.2024.
- FREYER, Hieronymus. *Anweisung zur deutschen Orthographie* (1722). <<https://opendata.uni-halle.de/handle/1981185920/50296>> 10.05.2024.
- GOTTSCHED, Johann Christoph. *Grundlegung einer Deutschen Sprachkunst* (1748). <<https://mdz-nbn-resolving.de/details:bsb10583647>> 08.05.2024.
- HEYNATZ, Johann Friedrich. *Deutsche Sprachlehre zum Gebrauch der Schulen* (1770). <<https://www.deutsche-sammlungen.de/view/bsb10583655?page=46%2C47>> 31.01.2025.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- БЈЕЛАКОВИЋ, Исидора. Фазе у стандардизацији српског језика и место 1847. године у њима. Александар Милановић, Рајна Драгићевић (ур.). *Година 1847: иреломна иачка савремене српске културе*. Београд: Савез славистичких друштава Србије, 2018, 155–170.
- БЈЕЛАКОВИЋ, Исидора. Графијско-ортографска и граматичка начела Павла Соларића и почечи стандардизације српског језика. *Јужнословенски филолој* LXXVI/2 (2020): 47–77.
- ВИНОКУР, Григорий Осипович. *Избранные работы по русскому языку*. Москва: Учпедгиз, 1959.
- ВЪЛЧЕВ, Боян. *Възрожденските граматики на българския език*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2007.
- ГАВРИЛОВИЋ, Славко. Аутобиографски подаци Стефана Вујановског. *Годишњак Филозофској факултету у Новом Саду* XVII, 1974, 49–54.
- ГРЕБЋ, Душица. *Гирилске рукописне кнџие Библиотекe Матице српске, књ. XVIII. Уибеници и ириручници*. Нови Сад: Библиотека Матице српске, 2018.
- ГРИЦКАТ, Ирена. Из предисторије стварања српске граматике. Станија Глигоријевић (ур.). *Зборник Владимира Мошина*. Београд: Савез библиотечких радника Србије, 1977, 245–254.
- ИВАНОВА, Најда. Српско-рускословенски међуодноси у српским граматикама рускословенског језика прве половине 19. века. *Наш језик* 50/2 (2019): 783–790.
- ЂУКАНОВИЋ, Владо. Развој правописних схватања код Срба у 19. веку. *Наш језик* XXXI/1–5 (1996): 55–64.
- ИВИЋ, Павле. *Српски народ и његов језик*. Београд: Српска књижевна задруга, 1986.
- ИВИЋ, Павле. *Прејлед истгорије српској језика*. Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 1998.
- КОРШУНОВА, Надежда Владимировна. Школьная реформа Екатерины II. *Вестник ЧГПУ* 8 (2010): 107–114.
- КОСТИЋ, Мита. Покушаји бечке владе око увођења народног језика и правописа у српске, хрватске и словеначке школе крајем 18. века. *Прилози за књижевност, језик, истгорију и фолклор* 17 (1937): 253–267.
- КОСТИЋ, Страхинја. Орфелин и терезијанске реформе. *Зборник Матице српске за књижевност и језик* XXI/2 (1973): 219–235.
- КОСТИЋ, Страхинја. Немачко и аустријско школство у терезијанским реформама. Едиб Хасанагић (ур.). *Истгорија школа и образовања код Срба*. Београд: Истгоријски музеј, 1974, 155–202.
- МАТИЋ, Томислав. Теоријски приступ реду речи у граматикама српског језика и језичким студијама с краја XVIII и из прве половине XIX века. *Српски језик* XXIV (2019): 513–535.

- Мацановић, Ана. Лингвистичка терминологија Саве Мркаља. *Српски језик* XXII (2017): 501–517.
- Мацановић, Ана. *Српска језикословна терминологија у 19. веку*. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2018.
- Милановић, Александар. *Крајња историја српског књижевног језика*. Београд: Завод за уџбенике, 2010.
- Милановић, Александар. Статус фонеме /ц/ у Мркаљевој реформи српске азбуке. Гордана Илић Марковић, Ана Кречмер, Милош Окука (прир.). *На ђочецима српске филологије*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2012, 217–232.
- Милановић, Александар. Реформа ћирилице Луке Милованова у контексту књижевнојезичке ситуације почетком 19. века. *Научни састај слависта у Вукове дане* 42/1 (2013): 187–197.
- Михаиловић, Георгије. *Српска библиографија XVIII века*. Београд: Народна библиотека Србије, 1964.
- М'ясковский, Михайло Евстахович. Вплив педагогічної науки Австрії кінця XVIII – початку XIX ст. на розвиток освіти європейських держав. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»* 44 (2007): 30–36.
- Младеновић, Александар. *Славеносрпски језик: сјудије и чланци*. Нови Сад: Књижевна заједница Новог Сада, 1989.
- Нинковић, Ненад. Реформа српског школства у Хабзбуршкој монархији 1769–1777. *Istraživanja: Journal of Historical Researches* 22 (2011): 167–183.
- Обижаева, Марина. Славјано-греко-латинские основы грамматической и административной деятельности Стефана Вуяновского. *Славистика* VII (2003): 160–167.
- Обижаева, Марина. Онтологија првих српских граматика (црквено)словенског језика за Србе. *Зборник Мајице српске за славистику* 74 (2008): 95–129.
- Окука, Милош. *На ђућевима стандардизације српског језика и усвајања Вуковог језика и ђравојиса*. Нови Сад: Прометеј, 2020.
- Поповић, Миодраг. *Вук Сћеф. Караџић: 1787–1864*. Београд: Нолит, 1987.
- Симић, Бригите. Вук и Аделунг. *Научни састај слависта у Вукове дане* 17/5 (1988): 187–194.
- Симић, Радоје. *О нашем књижевном језику*. Никшић: Универзитетска рјеч, 1991.
- Станишић, Вања. Латинизација ћирилице. *Рачански зборник* 27/28 (2023): 126–144.
- Станишић, Вања. Предвуковски корени Вукове азбучне реформе. *Јужнословенски филолој LXXXI/1* (2024): 9–24.
- Стојановић, Љубомир. *Живот и рад Вука Сћефановића Караџића*. Београд: БИГЗ, 1987.
- Суботић, Љиљана. Типови ортографских проседа у предвуковском периоду. *Научни састај слависта у Вукове дане* 20/2 (1990): 91–96.
- Хрущёва, Анна Александровна. К изучению своеобразия церковнославянского языка русской редакции у сербов («Руководство къ славенстѣй грамматичѣ» Аврама Мразовича), *Славянский вестник* 1 (2003), 120–164.
- Хрущёва, Анна Александровна. *Церковнославянский язык русской редакции как литературный язык сербов в XVIII – начале XIX века: автореферат*. Москва, 2005. <<https://search.rsl.ru/ru/record/01003257888>> 08.05.2024.

*

- ADLER, Philip. Habsburg School Reform among the Orthodox Minorities, 1770–1780. *Slavic Review* 33/1 (1974): 23–45.
- BADURINA, Lada. Hrvatski slovoпис и pravopis u predstandardizacijskome razdoblju. Krešimir Mićanović (ur.). *Povijest hrvatskoga jezika / Književnost i kultura devedesetih*. Zagreb: Zagrebačka slavistička škola, 2012, 65–96.
- BADURINA, Lada. *Pravopisne studije*. Zagreb: Matica hrvatska, 2017. <<https://www.matica.hr/media/knjige/pravopisne-studije-1203/pdf/popis-pravopisnih-izdanja.pdf>> 15.05.2024.
- BOYER, Ludwig. Johann Ignaz Felbigers Fibeln und ihr Beitrag zur Alphabetisierung in Österreich. *Internationale Schulbuchforschung* 19/3 (1997): 221–238.
- EDER, Ulrike. „Auf die mehrere Ausbreitung der deutschen Sprache soll fürgedacht werden” – Deutsch als Fremd- und Zweitsprache im Unterrichtssystem der Donaumonarchie zur Regierungszeit Maria Theresias und Josephs II., Innsbruck: StudienVerlag, 2006.
- HAVINGA, Anna Dorothea. *Invisibilising Austrian German: On the Effect of Linguistic Prescriptions and Educational Reforms on Writing Practices in 18th-century Austria*. Berlin – Boston: De Gruyter, 2018.
- HEINLE, Eva-Maria. *Hieronymus Freyers Anweisung zur Teutschen Orthographie: Ein Beitrag zur Sprachgeschichte des 18. Jahrhunderts*. Heidelberg: Carl Winter, 1982.

- HORBEC, Ivana, Maja MATASOVIĆ, Vlasta ŠVOGER. *Od protomodernizacije do modernizacije školstva u Hrvatskoj, Knjiga I.: Zakonodavni okvir*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2017.
- HUNDT, Markus. „Spracharbeit“ im 17. Jahrhundert: Studien zu Georg Philipp Harsdörffer, Justus Georg Schottelius und Christian Gueintz. Berlin: De Gruyter, 2000.
- JAGIĆ, Vatroslav. *Briefwechsel zwischen Dobrowsky und Kopitar (1808–1828)*. Vatroslav Jagić (Hsg.). Berlin: Commissionsverlag der Weidmann'schen Buchhandlung, 1885. <<http://www.deutsche-digitale-bibliothek.de/item/5ONJL552II6QWPXTP6VQ4RFA4O4OMXWL>> 07.06.2024.
- JEMBRIH, Alojz. *Hrvatski filološki zapisi*. Zagreb: Matica hrvatska, 1997.
- JEMBRIH, Alojz. „Vrhovčeva Biblija“ – Je li joj se iznova u trag ušlo?. *Kairoi* 6 (2012): 89–101.
- KEIPERT, Helmut. Die 'Wiener Anleitung' in der slavischen Grammatikographie des ausgehenden 18. Jahrhunderts. *Zeitschrift für Slavische Philologie* 51/1 (1991): 23–59.
- KEIPERT, Helmut. Vuk Karadžić und Avram Mrazović. Zu den Quellen der 'Pismenica serbskoga jezika'. *Zeitschrift für Slavische Philologie* 52/1 (1992): 104–127.
- KEIPERT, Helmut. Kirchenslavisch als Konstrukt. *Slavia: časopis pro slovanskou filologii* 70/3–4 (2001): 373–381.
- KARADŽA, Mevlida. *Izvori srpskohrvatske gramatičke terminologije – uloga i mjesto Vuka Karadžića u njenom formiranju i standardizaciji*. Sarajevo: Institut za jezik i književnost, 1984.
- LENCEK, Rado. Dobrovsky and the South Slavic Literary Languages. *Volume 2: Essays on the Arts and Sciences*. Berlin – Boston: De Gruyter Mouton, 1968, 1044–1059.
- LETICA, Marito Mihovil. Uloga Kola u profiliranju hrvatskoga književnog jezika. *Kolo: Časopis Matice hrvatske za književnost, umjetnost i kulturu* 2 (2022). <<https://www.matica.hr/kolo/714/uloga-kola-u-profiliranju-hrvatskoga-književnog-jezika-33412/>> 08.05.2024.
- MÜLLER, Karin. „Schreibe, wie du sprichst!“. *Eine Maxime im Spannungsfeld von Mündlichkeit und Schriftlichkeit; Eine historische und systematische Untersuchung*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 1990.
- MIČANOVIĆ, Krešimir. (Proto)standardizacijski procesi u 18. stoljeću. *Hrvati i Srbi u Habsburškoj Monarhiji u 18. stoljeću: interkulturalni aspekti 'prosvijećene' modernizacije*. Drago Roksandić (ur.). Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2014, 123–130.
- NERIUS, Dieter. Zur Bedeutung von Johann Christoph Adelung für die Entwicklung der deutschen Orthographie und der orthographischen Theorie. Werner Bahner (Hg.). *Sprache und Kulturentwicklung im Blickfeld der Deutschen Spätaufklärung*. Berlin – Boston: De Gruyter, 1984, 165–172.
- NYOMÁRKAY, István. Gramatike i mađarska i slavenska gramatografija u 18. i 19. stoljeću (Uvod i zadaci). *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 23–24/1 (1998): 281–287.
- NYOMÁRKAY, István. Der Einfluss der Wiener Grammatiken auf die Grammatikographie der Völker der Monarchie. *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 45 (1999): 127–132.
- OKUKA, Miloš. Vuk und Adelung: Zur Frage 'Schreibe wie du sprichst'. Reinhard Lauer (Hg.). *Sprache, Literatur, Folklore bei Vuk Stefanović Karadžić*. Wiesbaden: Harrassowitz, 1988, 119–128.
- PTIČAR, Adela. Hrvatski pravopisni priručnici u drugoj polovici 18. stoljeća. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 16/1 (1990): 229–236.
- PTIČAR, Adela, Nada, VAJS. Jezikoslovno nazivlje u prvim dvama hrvatskim pravopisima 1779. godine. *Filologija* 46–47 (2006): 239–252.
- RÖSSLER, Paul. Sprache zur Erziehung – Erziehung zur Sprache. Felbigers Grammatiken und die schriftsprachliche Reform in Österreich in der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts. *Das achtzehnte Jahrhundert und Österreich. Jahrbuch der österreichischen Gesellschaft zur Erforschung des achtzehnten Jahrhunderts* 10 (1995): 55–72.
- RÖSSLER, Paul. *Die deutschen Grammatiken der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts in Österreich*. Frankfurt am Main, 1997.
- SAMARDŽIJA, Marko. Hrvatsko sociolingvističko stanje od godine 1790. do hrvatskog narodnog preporoda. Stipe Botica (ur.). *Zbornik Zagrebačke slavističke škole 2002*. Zagreb: Filozofski fakultet, 2003, 259–278.
- SUBOTIĆ, Ljiljana, Dejan SREDOJEVIĆ, Isodora BJELAKOVIĆ. *Fonetika i fonologija: ortoepska i ortografska norma standardnog srpskog jezika*. Novi Sad: Filozofski fakultet, 2012. <<https://digitalna.ff.uns.ac.rs/sites/default/files/db/books/Fonetika%20i%20fonologija.pdf>> 03.07.2024.
- VAJS, Nada, Vesna ZEČEVIĆ. *Pogovor. Kratki navuk za pravopiszanje horvatzko za potrebnost narodnih skol*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2003. <https://www.google.rs/books/edition/Anleitung_zur_kroatischen_Rechtschreibun/ZgUsAQAAMAAJ?hl=sr-Latn&gbpv=1> 15.05.2024.
- WIESINGER, Peter. *Das österreichische Deutsch in Gegenwart und Geschichte*. Wien: Lit-Verlag, 2014.

Stefan Zdravinac

SCHREIB, WIE DU (KORREKT) SPRICHST

(Über die orthographischen Prinzipien in den Anleitungen von S. Vujanovski und A. Mrazović)

Zusammenfassung

Die vorliegende Arbeit befasst sich mit den orthographischen Regeln aus den Lehrbüchern von S. Vujanovski und A. Mrazović. Es stellt sich die Frage, ob die orthografischen Regeln, die in den Werken von S. Vujanovski und A. Mrazović zu finden sind, mit dem bekannten Prinzip von Vuk St. Karadžić „Schreib, wie du sprichst“ in Verbindung gebracht werden können. Es wird darauf hingewiesen, dass dieses Prinzip bis zu Quintilian zurückverfolgt werden kann, der es bereits in der Antike formulierte. Es wird weiter ausgeführt, dass dieses Prinzip insbesondere im 18. Jahrhundert in linguistischen Abhandlungen an Bedeutung gewann und einen wesentlichen Einfluss auf die Entwicklung der orthografischen Regeln hatte. Besonders im Rahmen der Sprachreformbewegungen jener Zeit trat es verstärkt in den Vordergrund. In der Arbeit werden die Entstehungsumstände der Werke von S. Vujanovski und A. Mrazović beschrieben, wobei besonderes Augenmerk auf ihren Zusammenhang mit der bevorstehenden thesesianischen Schulreform gelegt wird. Die Verbindungen dieser beiden Autoren zum Schulreformer J. I. Felbiger wurden beschrieben. Es wird auf der Grundlage früherer Forschungen behauptet, dass die genannten Autoren die orthographischen Regeln aus den Wiener Grammatiken von Felbiger übernommen und für die Schüler in ihren Schulbezirken angepasst haben. Nachdem die Verbindung zwischen den Prinzipien, für die sich S. Vujanovski und A. Mrazović einerseits und Vuk St. Karadžić andererseits einsetzen, nachgewiesen wurde, wird im Fazit eine Erklärung dafür angeboten, warum diese Autoren trotz desselben orthografischen Postulats zu unterschiedlichen Rechtschreiblösungen gelangten.

Самостални истраживач
Dhünnberg 30, 51375 Leverkusen, Deutschland
zdravinac@gmail.com

(Примљено: 10. јула 2024;
прихваћено: 15. маја 2025)